

прагне розв'язати на основі синтезу поглядів Дільтея, феноменології Гуссерля, теорії цінностей Ріккерта.

Для стану методології «наук про дух» після другої світової війни характерним є з'ясування складних проблем сучасності через герменевтичні процедури на основі релігійного світорозуміння. Це стосується як філософської герменевтики Х.-Г.Гадамера, так і представника методологічної герменевтики Е.Бетті, який продовжив методологічну традицію «наук про дух» школи Дільтея. Багато західних філософів, з'ясовуючи проблему методологічного і світоглядного синтезу знання звертаються, досліджуючи форми і способи вираження людської суб'єктивності в системах культурних цінностей і формах людської життєдіяльності, до теоретичної спадщини Дільтея та його послідовників.

Тетяна Заячківська

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ

КОНЦЕПЦІЯ ІСТИНИ В. ДЖЕЙМСА – ШЛЯХ ДО ПОРОЗУМІННЯ МІЖ ФІЛОСОФІЄЮ, НАУКОЮ, РЕЛІГІЄЮ

Проблема взаємозв'язку, "дружби" наукового, філософського, релігійного світоглядів завжди гостро стояла в історії філософської думки. Довгий час вважалося неприпустимим вносити моменти науковості в філософію, адже наука завжди апелювала до однозначності, точності, не виходячи за рамки факту, будучи байдужою до проблем людини. Крім того, безглуздим виявлявся синтез між релігією та філософією. Проблема релігійного феномену та його ролі залишалася полем діяльності для "небагатьох" мислителів, їй надавали мінімальне значення поряд з питаннями про першооснову, внутрішні закономірності розвитку світу тощо. Звичайно, про співпрацю релігії та науки довгий час взагалі не йшла мова.

Прагматизм В.Джеймса намагається дати відповідь на питання: чи можлива співпраця у площині наука-філософія-релігія? Відповідь слід шукати в прагматичній концепції істини. Остання сміливо може бути названа спробою синтезувати в собі філософський, науковий, релігійний підходи.

Критична філософська література досить вузько підходить до вивчення прагматизму В.Джеймса. Крім того, кидаються у вічі часом однієї оцінки його концепції істини. Проте, у цілому, дослідників гносеології американського філософа можна поділити на дві когорти. Представники однієї звинувачують В.Джеймса у ворожому відношенні до науки, бажанні її знищити через утвердження агностицизму та апологетику релігії (А.Богомолів, А.Гагарін, Д.Єрмоленко, П.Копнін, М. Р.Коен, Б.Рассел, Г.Уельс і т.д.). Проте досить високу оцінку американському філософові за синтез наукового та релігійного підходів у його концепції істини, прагнення примирити науку та релігію дають Д.Корк, С.Лур`є, Л.Лопатін, Я.Бредман, В.Хвостов тощо.

Тому мета дослідження й полягає в переосмисленні концепції істини В.Джеймса у синтезі її філософського, наукового, релігійного визначень, враховуючи новітні здобутки філософського знання.

Прагматизм В.Джеймса відноситься до тих філософських систем, що намагаються стояти в опозиції будь-яким формам догматизму, а, отже, й посягання на абсолютну істину. Це підкреслює його самостійний характер, специфічний підхід до вирішення традиційних філософських проблем. В.Джеймс відмовляється від класичної інтерпретації істини (т.зв. кореспонденської) як відповідності отриманих знань досліджуваній дійсності. Цим самим він не бере до уваги факт достовірності, як форми вираження істини у знанні, на чому будувалася вся класична гносеологія. “Для прагматиста істинні твердження не є істинними в тому значенні, що вони відповідають реальності” [4, 28].

В.Джеймс висуває власну концепцію, за якою будь-яка філософська ідея повинна пройти шлях перевірки на її практичну результативність. Для цього власним методом, прагматичним, мислитель ставить, ніби, на ваги весь людський досвід, викидаючи з нього те, що не має відношення до людського життя, стоїть на перепоні досягненню поставлених цілей.

Важливо відзначити, що В.Джеймс не прагнув заперечити функціональну цінність мисленневих процесів. Останні він поставив на другорядне місце, вказуючи на пасивну роль інтелекту, на його нездатність стимулювати активність свідомості (як пізнавальну, так і практичну). Це пояснює те, чому В.Джеймс протиставив класичному гносеологічному суб'єкту, пасивному спостерігачеві, конкретну живу людину, яка прагне не пізнати світ, а пережити його. Проблема істини такий суб'єкт приймає не як проблему гносеології, а як проблему власного життя. Тобто, істина гуманізується, стає можливою лише у відношенні до людини, її долі. Саме тому В.Джеймс і відмовляється “від абстракцій і недоступних речей, від словесних рішень, від кепських апріорних аргументів, від негнучких принципів, від замкнених систем, від уявних абсолютів і початків. Він обертається до конкретного, до доступного, до фактів, до дії, до влади... Це означає відкритий простір, усе розмаїття природи на противагу догмі, штучності та домаганням на довершену істину...” [2, 29].

Ключовими моментами прагматичної концепції істини В.Джеймса можна визначити наступні: істина – це та ідея, що веде до успіху в індивідуальному досвіді, “працює”, має практичні наслідки, відповідає очікуванням індивіда (але помилковим є її зведення до корисності, вигоди, успіху, бо останні – лише критерії); істина проходить перевірку через свої практичні наслідки, що говорить й про те, що вона створюється в такому процесі, а не дається в готовому вигляді; становлення істинності ідеї – динамічний рух, тому самі істини не є чимось незмінним, статичним; істина залежна від застосування, а тому й відносна за своїм характером; істина може ґрунтуватися на довірі (“кредитна система істин”); істина повинна бути сумісною з усім попереднім запасом істин і з новими фактами тощо. Вище сказане свідчить, що концепція істини В.Джеймса не будується виключно на “рафінованому” прагматизмі.

“Обмін” істинами без перевірки – суттєвий елемент конвенційної концепції істини (істинне – це те, що домовлено вважати таким у колах зацікавлених або експертів).

Джеймсівський прагматизм оминає питання про необхідність шліфування мовного, методологічного, термінологічного апарату науки, не враховуючи поряд з суто практичним інтересом науковців, їх інтелектуальну допитливість, зачарованість загадками світобудови. Це дає "зелене світло" гносеологічному релятивізму, що унеможлиблює однозначність і чіткість у пізнанні. Тому В.Джеймса досить часто звинувачували в недооцінці теоретичного осмислення навколишньої реальності через абсолютизацію поняття практики.

З іншого боку, важливість і новизна прагматичної концепції істини В. Джеймса у тому, що вона стала засадничою для оцінки не лише наукового, але й будь-якого знання в цілому [3, 8]. На такій основі В.Джеймс прагне показати істинність релігії, підходячи до неї не як вчений-критик, що вже вирішив для себе питання про її цінність, а як серйозний спостерігач, що сприймає релігійні явища включеними в світ духовного досвіду людини. На основі вивчення реальних прикладів із життя релігійних діячів, в процесі спостереження за "людськими документами", чи “автобіографіями людей, що досягли повної самосвідомості”, “глибше всіх увійшли в релігійне життя і здатні дати свідомий звіт всім своїм ідеям і переконанням” [1, 20], В.Джеймс розкриває зміст таких понять, як "релігійний досвід", "релігійні почуття", "містичні стани", "оновлена свідомість" тощо. Це дає можливість глибше зрозуміти всю складність поняття "релігія" (на якому мислитель наполягає), що не зводиться ні до раціоналістичної теології, ні до формальностей культу. Крім того, це вказує й на розширення рамок філософії новою термінологією (до прикладу, поняттям містичного досвіду). Будучи сином своєї епохи, В.Джеймс намагається зберегти зв'язок між результатами бурхливого наукового-технічного розвитку та традиційною американцям релігійністю. І в цьому його заслуга, адже він вперше системно обґрунтував важливість компромісу між тими сферами соціальної свідомості (йдеться про науку та релігію), між якими історія філософії поставила давно прірву. Філософія В.Джеймса підтверджує свою актуальність, адже вносить не лише нову проблематику, але й працює в ключі вирішення питання співпраці наукових і позанаукових форм знань (що дає можливість звернути увагу на різні складові людського досвіду, їх роль в пізнанні), дає поштовх до акцентуалізації на практичній верифікації ідей, не заперечуючи їх теоретичну цінність.

1 *Джеймс В.* Многообразие религиозного опыта. – СПб.: Андреев и сыновья, 1992 – 418с.; 2. *Джеймс В.* Прагматизм. – К.: Альтернативи, 2000. – 144 с.; 3. *Петрушенко В.Л.* Філософія істини: істина в історико-філософських підходах та концепціях // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Філософські науки. – 2004. - № 498. – С. 3-16.; 4. *Рорті Р.* Прагматизм і філософія // Після філософії: кінець чи трансформація?: Пер. з англ. / Упоряд. К. Байнес та інші. – К.: Четверта хвиля, 2000. – 432 с.